

לוי אצל קורא צמעלת ענמו כלומר אם הוא חכם קורא ראשון ואם לאו קורא החכם ראשון ואחריו הלוי או שלישי או רביעי לפי מעלתו, והראשון נראה עקר.

סימן יד

שאלת אי זו היא צרכה שניה שלאחר קרית שמע של ערבית שומר ישראל¹, או המולך², אם היא שומר ישראל מפני מה אין אומרין בה צא"י ואם³ המולך² מפני מה אין אומרין אותה צילי שבתות.

תשובה זו אינה שאלה דצרכה שנייה היינו השכיבנו והיא סמוכה לצרכה ראשונה שהיא אמת ואמונה ולפיכך אינה פותחת צברוך וחותמת היא צברוך שהרי חותמין צו⁴ צא"י שומר עמו ישראל⁵ אי נמי צרוך אמה ה' הפורס סוכת שלום. ועליה הוא שאמרו בגמרא⁶ שאינה מפסקת צין גאלה לתפלה דהשכיבנו בצרכה⁷ אריכא⁸ דמיא. אצל צרכה המולך² אינה מכלל הצרכות של קרית שמע דשמים לאחריה אמרו⁹ ולא שלש, אלא אותה צרכה יש בה שמונה עשרה הזכרות ונתקנה צימי השמד שגזרו שלא להתפלל ועמדו ותקנו אותה צרכה שיש בה שמונה עשרה¹⁰ צרכות שבתפלה ואף על פי שצטלה גזרה נשארה אותה צרכה ציד הדורות¹¹, ועל כן יש מקצת מן הגדולים¹² שאין אומרין אותה לא בשבתות ולא בחול כדי שלא תהא מפסקת צין גאלה לתפלה.

סימן טו

שאלת לפרש לך מהו אין צודקין מן המוצח ולמעלה.

תשובה שנינו צפרק עשרה יוחסין¹ הנושא אשה כהנת צריך לצדוק אחריה ארבע אמהות שהן שמונה אמה ואם אמה ואם אבי אמה ואם אמה ואם אביה ואמה ואם אבי אביה ואמה, פירוש דחוששין שמה יש פסול צמשפחה. ועליה שנו שס² אין צודקין מן המוצח ולמעלה ולא מן הדוכן ולמעלה ולא מן הסנהדרין ולמעלה וכל שהוחזקו אצותיו משוטרי הרצים וגבאי הצדקה משיאין לכהונה ואינו צריך לצדוק אחריה³, פירוש כל כהן שמקריב על גבי המוצח או שעולה על הדוכן וכן כל מי שהוא מכלל הסנהדרין הממויני על ישראל או שאצותיו מוחזקין להיות ממונים שוטרים על

העם או ממונים על קופה של צדקה אין צריך לצדוק אחריהם שאלו ודאי⁴ מן המוצח ולמעלה מאי טעמא אי לאו דצדוקה⁵ לא הווי מסקי ליה, ולא מן הדוכן ולמעלה דאמר מר שסם היו יושבים מיוחסים⁶ כהונה ולויה, ולא מסנהדרין ולמעלה דתני רב יוסף כשם שצית דין מנוקין בצדק כך מנוקין מכל מוס.

סימן טז

שאלת התיו את ראשו צנת אחת¹ אם הוא כל הראש ממש או הסימנין לצד.

תשובה דבר פשוט הוא זה שאינו אלא אפילו הסמנים לצד ומשום דצעיין הולכה והוצאה וכל שהוא דוחק הסכין וחותר סימנין הרי הוא חונק מתוך הדוחק².

סימן יז

שאלת עור הצא כנגד פניו של חמור מותר צאכילה מהו.

תשובה שנינו צפרק ראשון של צכורות¹ היוצא מן הטמא טמא ומן הטמא טהור, ועלה אמרו בגמרא² אמר רב הונא עור הצא כנגד פניו של חמור מותר מאי טעמא פירשא צעלמא הוא, כלומר כשנולד החמור יוצא על פניו עור אחד כעין מסוה³ ולעתים שיוצא⁴ מן הטמא⁵ אפילו הכי מותר הוא צאכילה מפני שאין זה נחשב לא מגוף החמור הנולד ולא מגוף האם אלא פרש צעלמא הוא ובשר חמור אסרה תורה ולא פרש שלו. והציא שם רב חסדא ראייה על זה מדתניא עור הצא כנגד פניו של אדם צין הוא חי ואמו חיה צין הוא מת ואמו מתה טהור דאלמא אינו נחשב לא מגוף הנולד ולא מגוף האם שאם כן היה העור ההוא מטמא כבשר הפורש מן המת אלא שמע מינה שאינו מגופו אלא פירשא צעלמא.

סימן יח

שאלת למה אין מצרכין על המצות כלן כגון המלוה את חברו והטוען עמו וכיוצא בהן.

תשובה זו שאלה עמוקה ודבר שעמדו עליו הראשונים ז"ל ונסתצכו צו הרצה מפני מה מצרכין על מקצתן ואין מצרכין על כלן ואי זו שמצרכין עליה ואי זו שאין

טו. מיוחסות רג. 1 קידושין עו, א. 2 שם, ע"ש. 3 במשנה ובמיוחסות, אחריתן. 4 במיוחסות נוסף, כשרים הם ואין פסול במשפחתן וכמו שאמרו בגמ' (שם ע"ב). 5 במיוחסות, דבידקו אחריו. 6 בגמ', מייחסו.

טז. להלן תרמח, וע"ע חיי חולין ל, ב, תוה"ב דף כד (כג, א). 1 חולין ל, ב. 2 וע"ע חיי הרמב"ן שם שר"ל דכל הראש בדווקא. יז. להלן תרמט ומיוחסות קט. 1 ה, ב. 2 שם ז, ב. 3 ורש"י ותוס' שם פירשו דהוא שליא. 4 במיוחסות נוסף, גם כנגד פניו של אדם, ואמר רב הונא אע"פ שהיוצא. 5 שם נוסף, טמא.

יד. מיוחסות קפח. 1 במיוחסות, שומר עמו ישראל לעד. 2 שם, המלך. 3 שם נוסף, היא. 4 צ"ל בה. 5 שם נוסף, לעד. 6 ברכות ד, ב. 7 צ"ל כגאלה, וכ"ה במיוחסות. 8 במיוחסות, אריכתא. 9 ברכות יא, א. 10 צריך להוסיף, הזכרות כנגד שמונה עשרה. 11 טעם זה כתב האבודרהם בשם בעל המנהגות. והטור א"י"ח רלו כ' שהיו בתי כנסיות בשדות והיו יראים להתעכב עד זמן ערבית לפיכך תיקנו לומר פסוקים אלו, ותר"י ברכות (ב, ב) כתבו בשם ר' יונה שהיו נוהגין כן קודם שקבעו תפלת ערבית חובה. 12 בתר"י כתב שם שכך נהג הרמב"ן. וע"ע ברשב"ש סי' רנה.

וכן על ציקור חולים ותנחומי אצילים והצאת שלום צין אדם לחצירו מפני שהן תלויות ציד אחרים דדילמא לא מקצלי מיניה וצידם לעקור ממנו מלוא וז. ומנא לן דלא מצרכין על מלוא הצאה בעצרה דחני רצי אליעזר צן יעקב¹⁷ הרי שגזל סאה של חטים טחנן ואפאן וכו' עד צוצע צרך נאך ה'¹⁸ וקאמר רבא¹⁷ טעמיה דרצי אליעזר צן יעקב משום דהוה ליה מלוא הצאה בעצרה¹⁹. ומנא לן דכל מלוא שאפשר למיעקרה אע"ג דהשתא לא מיעקרה כמאן דמיעקרה דמיא דתנן צפרק אלו נערות²⁰ כינר שותה צעלינו אפילו חגרת ואפילו קומא וכו' עד שאינה ראויה לצא עליה שאינו ראוי לקיימה שנאמר ולו תהיה לאשה²¹ אשה הראויה לו, ואמרינן עלה בגמרא²² וניתי עשה ונדחה לא תעשה אמר ליה היכא אמרינן אחי עשה ודחי לא תעשה כגון מילה צנרעת דלא אפשר דלא לקיומה לעשה אצל²³ אי אמרה דלא צעינא לה²⁴ מי אחיה לעשה כלל, אלמא כיון דאפשר למיעקריה לעשה אף על גב דאכתי לא עקרה ליה הוה ליה כמאן דליחיה דהא לא קציעא הואיל ומשום הגאה דילה חייביה רחמנא למינסבא וכיון דאמרה לא צעינא לה להאי הגאה איעקר ליה מלות עשה שציה²⁵, וגמרינן מינה למורא וכבוד אב ואם ועמידה צפני רבו הואיל ואפשר למיעקריה להאי עשה דידיהו שהרצ שמחל על כבודו כבודו מחול²⁶. ומנא לן דמתנות כהונה אין מצרכין עליהו, משום דאמרינן²⁷ דכהנים משלחן גצוה קא זכו. וגבי²⁸ דהוא ממתנות כהונה נמי אמרינן קנאו השם ונתנו לכהנים וכדמזכיר צצא קמא²⁹ דשמעינן מינה דמאן דיהיב מתנות כהונה לא יהיב ליה מדידיה אלא דרחמנא נינהו דכתיב³⁰ ואני הנה נתתי לך את משמרת תרומתי. וכך השיב הרב רצי יוסף אצן פלג זכרונו לצרכה להרב רצי אצרהם צ"ר דוד³¹.

מצרכין עליה, ואין הענין תלוי בטעם אחד שאמין לך כלל אחד זה, אלא כל מלוא שאין זה מעשה אין מצרכין עליה כגון השמטת כספים¹ וכיוצא בהן. וכן אין מצרכין על מלוא שאינה תלויה כלה ציד העושה מפני שאפשר שלא יתראה זה חצרו ונמנא מעשה מתצטל כגון מתנות עניים והלואת הדלים ונתינת לדיקה והענקה וכיוצא בהם². וכן על דבר שהוא מסור לציט דין כגון עשיית הדינין שמה לא יקצלו צעלי דין את דעתו³. וכן כל מלוא שהיא צאה מתוך עצרה כגון השצת הגולה וחזרת הרציט שלא זוונו לגזול כדי להשיב, וליקח את האם⁴ כדי שנחזור ונשלח אותה⁵ ועל⁶ כיוצא באלו. וכן מתנות כהונה אין מצרכין על נתינתן⁷ דאין הישראל נותן משלו אלא שהשם יתצרך וזה אותן לכהן ומשלחן גצוה קא זכו, ונתינת שקל צגנה כיוצא צו וכדכתיב⁸ כי ממך הכל ומידך נתנו לך. אצל על פדיון הבן ועל הפרשת חלה ומעשרות מצרך מפני שאינו מצרך על הנתינה אלא על ההפרשה ועל הפדיון⁹ שאלוין¹⁰. ואין מצרכין על מלוא שעיקרה אינה מלוא כגון חליצה ו נוס שהעיקר משום פריה ורביה¹⁰ והיא אינה מלוא על פריה ורביה¹¹, וכן על הגרושין משום דיש מקצת הגרושין שהן בעצרה כגון שלא מלא זה דבר עצרה ומגרשה שגוי המשלח¹², ואף על פי שיש מלוא צמקצתן כגון אותן נשים שנשאו בעצרה שמתוה לגרשן לא פליגי רצנן לגרושין¹³ שיצרך צמקצת הגרושין ולא יצרך צמקצתן. וכן אין מצרכין על מיתות ציט דין לפי שהשם יתצרך חס על צריותיו ואינו חפץ צמיתתן של רשעים ולפיכך אין מצרכין עליהן, וכענין שאמרו¹⁴ שאין אומרינן הלל צראש השנה מפני שהוא יוס הדין, וכדאמרינן¹⁵ באין¹⁶ מפסיקין צקללות לפי שאין אומרינן צרכה על הפורענות.

יח. תשובה זו הביאו בארחות חיים הלכות ברכות אות עב ובצורר החיים סוף דרך השני בשם רבינו, וראה עוד להלן רנד, ח"ג רפט, ומיוחסות קפט. ובסי הפרדס לר' חיים ב"ר אשר כ' ששמע מר' יהודה בנו של רבינו בשם רבינו, דהנהו כללי דכילי על איוו מצוה חייב לברך ועל איוו מצוה פטור כולם הם אבני תוהו על אבני בוהו אלא באותה מצוה שירענו שהורו לנו רבותינו לברך מברכין ועל מצוה שלא תקנו לברך לא מברכין, עכ"ל. והביאו במחבר"ס ס"י תלב, וכ' שם דאף שרבינו הביא תשובה זו טעמים משמיה דר' יוסף אבן פלאט לדידיה לא ס"ל. אמנם אין לומר שבטעות נתיחסה לרבינו, שהרי הא"ח וצה"ח מיחסים אותה לרבינו. ותשובת ר' יוסף בן פלאט במלואה היא בספרן של ראשונים ע' 201 והלאה, והעתיקה גם באבודרהם סדר תפלות החול שער ג, ובקצרה באהל מועד שער הברכות דרך ראשון נתיב ב. 1 בתשו' ר"י בן פלאט כ' דשמיתת כספים יכול למחול ולהפקיע העשה. 2 והראב"ד בהשגותיו על תשו' ר"י בן פלאט הובאו באבודרהם שם, כ' דכל מצוה שיש בה קלקול אחרים אין מברכין דנראה כמודה על אותו קלקול, ומכאן יצא מתנה לעני והשבת העבוס כו', וקריעה על המת ותנחומי אבלים וביקור חולים, ואפשר עזיבת לקט שכחה ופאה כיו"ב וכן עשיית הדין לבע"ד מפני שיש גזול ועלוב, עכ"ל. 3 בתשו' ר"י בן פלאט הוסיף עוד טעם דילמא מחלי להדרי. 4 בא"ח נוסף, מעל הבנים. 5 ע' בח"ג ס"י רפג, וברוקח ס"י שטו כ' לברך. וע"ע בכנה"ג ס"י רצב ובכרכ"י ושו"ב שם. 6 במיוחסות, וכל. ובא"ח, וכן כל מצוה. 7 וברוקח שם כ' לברך וע' מחבר"ר ס"י סא אות א. 8 דה"א כט, יד. 9 צ"ע דפדיון הבן כל שלא נתן לכהן אינו כלום וכמש"כ

המחנ"א ה' זכיה ומתנה ס"י ח. אמנם ע"י במהריט"א הלכות בכורות ס"י סו (נח, א) שר"ל דלרש"י והרא"ש משעת הפרשה הוי ממון כהן. עו"ל דכוונתו לפי שאם נתן לכהן בע"כ הוי נתינה וכמש"כ בקצוה"ח רמג סק"ד. 10 יבמות סה, ב. 11 בתשו' ר"י בן פלאט כ' דחליצה הוי מצוה הבאה בעבירה דביטל עשה דיבוס, ואשה אין מברכת על חליצה ויבוס, דלא מיפקדא אפ"ו וכיון שאינה במצות יבוס אינה במצות חליצה דאיתקוש להדרי, ע"ש. ונראה דסובר דהאיש מברך ביבוס כדרך שמברך בקידושין. וע"י פ"י התפלות לר"י בר יקר ברכת אירוסין ונשואין ע' מד. וע"י שואל ומשיב מהדר"ג ח"ב ס"י קו שתמה דהא הוא מקיים פ"ו ותו דאף היא מסייעת. אמנם הדבר פשוט, דעיקר מצות יבוס אינה לפ"ו ידיה ועיקרה לצורך האשה ולצורך אחיו המת, ולפיכך אע"ג דממילא מקיים פ"ו לא חשיבא לתקן ע"ז ברכה. 12 גיטין צ, ב. 13 בא"ח, בגירושין. 14 ר"ה לב, ב. 15 מגילה לא, ב. 16 בא"ח, אין. 17 ב"ק צב, א, ע"ש. 18 תהלים י, ג. 19 והראב"ד בהשגותיו על תשו' ר"י בן פלאט הביאו האבודרהם כ' שאין פטור מן הברכה, ולא אמרו אלא שהוא מנאץ, ע"ש. 20 כתובות לט, א, ע"ש. 21 דברים כב, כט. 22 שם מ, א. 23 במיוחסות נוסף, הכא. 24 בא"ח, ליה. 25 ע"י השגת הראב"ד באבודרהם שם. 26 קידושין לב, א. 27 ב"ק יג, א. 28 במיוחסות ובא"ח נוסף, גזל הגר. 29 קט, ב. 30 במדבר יח, ח. 31 ראה בספרן של ראשונים שם, שהתשובה היא לראב"י אב"ד, וכ"ה באבודרהם ובאהל מועד שם, וע"ע בתמים דעים ס"י קעט מה שהשיב להראב"י בעל העיטור והוא בספר העיטור הלכות צציט שער ג ח"ב (עו, ב, ג).